

Politikken rundt engelsk undervisnings- språk i høyere utdanning i Norge

Af Ragnbild Ljosland

I de siste årene har internasjonalisering blitt stadig viktigere ved universitetene og høyskolene. Fra 2000 til 2008 ble antallet utenlandske studenter i Norge doblet. I samme periode har internasjonalisering vært et tema det har vært mye snakk om, og det har kommet på plass omfattende tiltak for å styrke internasjonaliseringen, for eksempel gjennomføring av Bologna-avtalen.

Med internasjonalisering følger språkspørsmålet. Skal de utenlandske studentene følge undervisning på norsk? I Norge har man i debatten rundt dette i stor grad gått ut ifra at engelskspråklig undervisning er nødvendig. En fersk undersøkelse gjort av Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU) viser da også at undervisning på engelsk ble rangert som den viktigste årsaken for å velge Norge av de utenlandske studentene selv (Brown 2009).

Også i Europa nord for Alpene er undervisning på engelsk generelt i ferd med å bli mer vanlig enn før. Samtidig står ulike landenes nasjonalspråk fremdeles sterkt som undervisningsspråk, og engelskspråklige studieprogram fremdeles er mye sjeldnere enn program på nasjonalspråket (Maiworm & Wächter 2002). Men engelskspråklige program er i rask vekst, og det er noe nytt i den forstand at nesten halvparten av alle studieprogrammene på engelsk som Maiworm og Wächter registrerte i 2001–2002, hadde blitt oppretta i 1998 eller seinere. Veldig få program var starta før 1990. Flertallet av de engelskspråklige programme-

ne er åpne både for utenlandske studenter og studenter fra vertslandet. Engelskspråklig undervisning er dessuten vanligere på høyere grad (mastergrad) enn på lavere grad.

I forbindelse med et kasestudium av et nyoppretta engelskspråklig studieprogram ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet ble det gjort en spørreundersøkelse om språkbruksmønster blant alle instituttene ved dette universitetet (Ljosland 2008). Det viste seg da at det var innenfor de teknisk-naturvitenskapelige fagene det ble brukt mest engelsk, og samfunnsfag og medisin kom i en mellomstilling, mens det ble brukt minst engelsk og mest norsk innen arkitektur, billedkunst og humaniora. Blant de ulike sjangrene pekte vitenskapelig publisering og pensumlitteratur på masternivå seg klart ut som de situasjonene hvor det er mest vanlig å bruke engelsk. Pensum på bachelornivå og fagterminologi kom i en mellomstilling, mens formidling og forelesninger merket seg ut som de situasjonene der det var minst vanlig å bruke engelsk. Spørreundersøkelsen viste videre at det utenom språkfagene sjelden brukes andre språk enn engelsk og norsk.

Hva er motivasjonen for å ha undervisninga på engelsk?

Den initielle drivkraften til å starte engelskspråklig undervisning er gjerne deltakelse i utvekslingsprogrammer (Coleman 2006:5). I land der det er anledning til å ta skolepenger, ønsker institusjonene gjerne også å tjene

penger på studentutveksling. I Norge har offentlige utdanningsinstitusjoner ikke anledning til dette, men å tiltrekke seg utvekslingsstudenter er likevel en viktig motivasjon.

I kasusstudiet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (Ljosland 2008) var hovedmotivene for å gjøre nettopp dette studieprogrammet engelskspråklig et ønske hos ledelsen om å etablere seg i en nisje og å tiltrekke seg flere studenter og ansatte fra utlandet. Det handla videre om økonomi og posisjonering innad på universitetet – ved å skape undervisningstilbudet om til et internasjonalt masterprogram kunne fagmiljøet få uavhengig finansiering, og dessuten komme seg ut av en tidligere tvetydig posisjon. Miljøet ville videre skape seg et omdømme om at utdanninga er internasjonal og holder høy kvalitet. Både ansatte og studenter så det som viktig å forberede seg på et internasjonalt arbeidsmarked – enten arbeidsgiveren holder til i utlandet eller i Norge. Det var også ideologiske grunner til beslutningen. Faget handla i dette tilfellet om miljøvern, og de ansatte håpa på å kunne bidra til ei bedre framtid ved å ta imot studenter fra alle kanter av kloden. Dessuten har også de norske studentene godt av å få et internasjonalt utsyn, mente de ansatte. En viss rolle for avgjørelsen spilte også ressurstilgang, der litteratur og materiell fantes på engelsk fra før. Og endelig var det en motivasjon at det følte “naturlig” å gå over til engelsk. Det “lå i kortene”.

Ledelsen for studieprogrammet hadde ikke fått noe direkte pålegg verken fra politisk hold eller fra universitetsledelsen om å gjøre engelsk til undervisningsspråket. Det dreide seg snarere om et sammenfall mellom lokale og nasjonalpolitiske interesser. Det er muligens verd å merke seg at det ikke var

Ragnhild Ljosland (f. 1979) er PhD i nordisk språkvitenskap fra Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet på avhandlingen "*Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: Om engelsk som akademisk språk i Norge*" (2008). Hun er nå ansatt ved Centre for Nordic Studies, Orkney College, Orkneyene.

noe uttalt mål at studentene skulle lære engelsk.

Både i Norge og i store deler av verden ser man i dag en endring i ideologien, der universitetene ikke lenger er et nasjonsbyggingssjansprosjekt, men i stedet har blitt til et internasjonalt forretningsforetak, som konkurrerer med andre universiteter i inn- og utland om kundene, det vil si studentene. Man regner da med at undervisning på engelsk gjør det lettere å få tak i gode studenter og ansatte fra utlandet, og at det igjen vil føre til økt ansiennitet og prestisje, som igjen gir mer penger og så videre i en god spiral sett fra et økonomisk synspunkt. Frasen “studentmobilitet” har etter hvert gått over fra å bety organisert, gjensidig utveksling, til å bety spontan mobilitet blant individuelle studenter – det vil si “kunder”. I dagens “marked” er internasjonalisering nødvendig til og med for å tiltrekke hjemlige studenter, som ønsker seg en “internasjonal kompetanse”.

Politisk styring

Det er et politisk ønske i Norge om at mer av undervisninga skal foregå på engelsk. Hensikten er internasjonalisering, og dette har særlig kommet fram i forbindelse med Bologna-prosessen. Bologna-prosessen går i korte trekk ut på å gjøre Europa til ett felles område for høyere utdanning, der studentene skal kunne reise fritt mellom landene. Utdanninga i medlemslandene skal følge en felles mal, slik at det blir lett å ta deler av utdanninga i ulike land. Norge har vært raskt ute med å implementere tiltakene fra Bologna-avtalen. I 2004 kommenterte statssekretær Bjørn Haugstad fra Utdannings- og forskningsdepartementet Bolognaprosessen slik: “Vi ser en internasjonalisering innen utdanning og forskning som man neppe kunne forestilt seg for få år siden. [...] For Norge er det ingen opsjon å stå utenfor denne utviklingen”.

I selve Bologna-avtalen er det *ingen* kopling mellom målene i avtalen og språk. Det står rett og slett ingenting om språk i selve avtalen. Det kan likevel virke som Bologna-prosessen motiverer for å opprette studieprogram på engelsk slik den har blitt tolka i de enkelte landene. I et dokument fra 2003 over hvor langt Norge var kommet med implementeringa av Bologna-målene, heter det for eksempel at for å styrke tiltrekningskraften til Det europeiske området for høyere utdanning, i tillegg til å fremme mobiliteten innad i området, oppfordres norske universiteter og høyskoler til å øke antallet kurs med engelsk som undervisningsspråk. Tidligere utdanningsminister Trond Giske kommenterte dette slik:

“Men det er nok litt for mye forlangt at veldig mange utenlandske studenter skal lære seg veldig mye norsk, for å kunne ta ett år eller to år i Norge. Delvis fordi at norsk ikke

er noe særlig til verdensspråk: man har begrensa behov for å kunne norsk, [...] [og] internasjonalisering er et mål i Bologna-prosessen. Og engelsk ... Jeg tror ikke du kommer unna at engelsk har vunnet kampen om å være det globale fellesspråket” (Ljosland 2008).

Også i Odelstingsproposisjon nummer 40, 2001/2002, heter det at “[...] både departementet og Stortinget [...] ønsker at institusjonene skal bygge opp fagtilbud på engelsk og eventuelt andre språk for å sikre internasjonalisering”.

Et språkbytte til engelsk som undervisningsspråk kan skje uformelt eller formelt. Ifølge en studie utført av Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, er det faktisk ganske vanlig at språkbyttet skjer uformelt – det vil si at det for en stor del er utafør politisk styring: Det kommer utvekslingsstudenter til klassen, og derfor går hele klassen over til engelsk, uten at faget har vært annonsert som engelskspråklig i studiekatalogen. Ifølge denne undersøkelsen er terskelen for at et slikt språkskifte skal skje, lav. “I noen tilfeller rekker det at én student ikke behersker norsk” står det (Brandt & Schwach 2005:4).

Endringen i Universitets- og høyskoleloven

Tidligere var valget av undervisningsspråk regulert i *Lov om universiteter og høyskoler*, § 2, nummer 7. Dette punktet lød: “Undervisningsspråket er til vanlig norsk”. I juni 2002 ble imidlertid loven revidert, og en av endringene som da ble gjort, var at § 2 nr. 7 ble opphevet. Begrunnelsen som ble gitt, var at paragrafen kunne virke som et hinder for internasjonalisering, spesielt med tanke på å trekke utvekslingsstudenter til Norge. Det ble samtidig igjen slått fast at “både departe-

mentet og Stortinget [ønsker] at institusjonene skal bygge opp et fagtilbud på engelsk, og eventuelt andre språk, for både norske og utenlandske studenter.”

Resultatet ble altså at paragrafen om at undervisningsspråket til vanlig skal være norsk, ble tatt ut av universitets- og høyskoleloven uten å bli erstatta av noen annen formulering. Tre år senere, i 2005, ble det skrevet en helt ny universitets- og høyskolelov. Heller ikke den nye loven inneholder noen bestemmelse om undervisningsspråk, til tross for protester fra Språkrådet.

Fra 2005 begynte det imidlertid å komme nye språkpolitiske initiativ. Universitets- og høyskolerådet la fram et helhetlig forslag til språkpolitikk for sektoren. Språkrådet berørte også universitets- og høyskolesektoren i sitt språkpolitiske forslag *Norsk i hundre*. Deretter kom flere av universitetene på banen med egne språkpolitiske utvalg. Den foreløpige krona på verket kom i 2008 med stortingsmeldinga *Mål og mening*. Felles for alle disse er vektlegginga av *parallellspråklighet*. Både norsk og engelsk, og eventuelt også andre språk, skal brukes. Hvordan det skal foregå konkret og i praksis er imidlertid fremdeles noe uklart.

Språkpolitikk versus internasjonaliseringspolitikk

Mellom 2002 og 2005 sto vi altså i et gapende hull hva språkpolitikken angikk. Det ble da opp til den enkelte institusjonen å avgjøre hvilke språk den ville gi undervisning på. Situasjonen for universitets- og høyskolesektoren var prega både av en mangel på språkpolitikk og dessuten en mangel på *diskusjon* rundt språkspørsmål i denne sammenhengen. På samme tid hadde *internasjonalisering* i universitets- og høyskolesektoren sterk fokus. Det at en språkpolitikk har mangla i

en periode med sterk fokus på internasjonalisering, har åpna for en økning i bruken av engelsk som undervisningsspråk – *uten* at dette fra først av var språkpolitisk gjennomtenkt.

Forholdet mellom norsk og engelsk i høyere utdanning diskuteres når språk står på agendaen. Når internasjonalisering står på agendaen, derimot, diskuteres språk ofte ikke, selv om internasjonaliseringstiltak ofte har språklige konsekvenser. Det vil bli spennende å se hvordan språkbruken ved universitetene og høyskolene utvikler seg i de nærmeste årene, og hva parallellspråklighet kommer til å bety i praksis.

Ragnhild Ljoslands ovennævnte ph.d.-afhandling er tilgjengelig på nettstedet <http://ntnu.diva-portal.org/> ved søgning på forfatterens navn.

Litteratur

Brandt, S.S. & V. Schwach (2005): „Engelsk som fagspråk i Norge“. I: *Aftenposten* 22.9.

Brown, K. (2009): Engelsk studietilbud avgjørende. I: *Forskning.no* 3. april 2009.

Coleman, J.A. (2006): English-medium teaching in European higher education. I: *Language Teaching* vol. 39, no. 1, 1–14.

Ljosland, R. (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst*. PhD-avhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Maiworm, F. & B. Wächter (red.) (2002): *English-Language-Taught Degree Programmes in European Higher Education. Trends and Success Factors*. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens Verlags- & Mediengesellschaft.